

”Ruch anarchistyczny w Europie wobec przemian globalizacyjnych przełomu XX i XXI wieku” - Recenzja

Michał Kosman

Anarchizm, postawę potocznie często kojarzoną jako afirmację bezładu i chaosu, można w dużym skrócie zinterpretować jako zjawisko kontestujące przymus i władzę, zaś wynoszące na piedestał ideę niczym nieskrępowanej wolności. Badania naukowe anarchizmu znalazły swoje odzwierciedlenie w stosunkowo bogatej literaturze, zarówno zagranicznej, jak i polskiej, jednak dotąd dominowało piśmiennictwo obejmujące dawniejsze jego dzieje. Niewiele natomiast ukazało się nowszych polskich autorskich publikacji zwartych, obejmujących badania anarchizmu już po zakończeniu zimnej wojny, ergo w jego aktualnym wymiarze, w dobie nowych wyzwań społecznych w warunkach globalizacji. Zaliczyć do nich wypada prace takich autorów, jak: Radosław Antonów (Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku, Wrocław 2004) czy Paweł Malendowicz (Polski ruch anarchistyczny wobec współczesnych wyzwań politycznych, Piła 2007). Ten drugi autor, od lat specjalizujący się w eksploracji różnych ruchów społecznych, w szczególności zaś właśnie anarchizmu, dokonał pionierskiej rekapitulacji tegoż fenomenu w dwóch ostatnich dekadach, tj. 1991 – 2010.

Wartością omawianej pracy jest ujęcie anarchizmu w okresie nasilenia się zjawisk związanych z globalizacją, której znaczącą cechą jest „skrócenie” czasu i przestrzeni. Autor dąży do wyjaśnienia, w jaki sposób anarchizm dostosowuje się do nowych warunków oraz jakie cele stawia sobie na przełomie wieków. I wypada przyznać, że nie jest to zadanie łatwe ze względu na znaczącą dyferencjację tego środowiska, wymykającego się przecież łatwej klasyfikacji, tym bardziej że często unikającego wpisywania się w ramy instytucjonalne.

Paweł Malendowicz podejmuje się prób odpowiedzi na liczne pytania związane z umiejscowieniem ruchu anarchistycznego na przełomie wieków. Stara się m.in. rozstrzygnąć kwestie potencjalnych aliansów ruchu anarchistycznego, dochodząc do interesujących i pozornie zaskakujących niekiedy wniosków, np. o pewnym wspólnym mianowniku łączącym anarchizm i nacjonalizm (krytyka globalizacji), zatem ruchów na pierwszy rzut oka stojących w ostrej opozycji. Z drugiej zaś strony potencjalny „sojusznik”, jakim wydawałby się liberalizm ze względu na afirmację wolności, staje się przedmiotem krytyki anarchizmu, eksponującego w liberalizmie wątki ekonomiczne, zwłaszcza znaczenie korporacji transnarodowych, z czym anarchizm nie może się pogodzić. Zagadnienia powyższe są kanwą pierwszego rozdziału rozprawy (Interpretacja anarchizmu w otoczeniu przemian globalizacyjnych).

O ile w pierwszym rozdziale rozprawa koncentruje się na zagadnieniach głównie teoretycznych, o tyle w drugim przybliżona zostaje działalność i propaganda ruchu anarchistycznego. Wartościowym zabiegiem jest wskazanie różnic w jego rozwoju w krajach Starego Kontynentu. Dokonano tu podziału na „stare” (przedwojenne i powojenne) demokracje (m.in. Beneluks, Francja, Wielka Brytania oraz Włochy i RFN), państwa zachodnioeuropejskie, które przeszły drogę od autorytaryzmu ku demokracji (Hiszpania, Portugalia, Grecja) i – co szczególnie interesujące z polskiej perspektywy – grupę państw Europy Środkowo-Wschodniej. Osobnym przypadkiem jest – według interpretacji autora – Rosja, w której powrót nastrojów nacjonalistycznych dość szybko przyczynił się do osłabienia kiełkującego anarchizmu, choć nie całkowitego jego zdławienia. Imponująco przedstawia się wyliczenie grup anarchistycznych w kilkudziesięciu państwach Europy i byłego Związku Radziec-

kiego – autor sięgnął nawet do odległego Kazachstanu. Nie unikały one okazji do współpracy, w rozprawie naświetlone zostały zatem tendencje integracyjne ruchu, jego wspólne działania godzące w negatywne przejawy globalizacji czy różnego rodzaju aktywność odnosząca się do konkretnych problemów lub okazjonalnych akcji. Wśród nich wypada wymienić działania antymilitarne, pomoc imigrantom i bezdomnym, protesty przeciwko budowie autostrad w określonych lokalizacjach, akcje antyfaszystowskie, proekologiczne i inne. Szczególna uwaga została poświęcona zjawisku budowania specyficznych wspólnot, czyli squatów. Stanowiły one nie tylko alternatywne wobec tradycyjnych formy zbiorowego życia, odrzucające wszechobecne wzorce materialistyczno-konsumpcyjne, lecz również rozsądną akcją charytatywnych i kulturalnych, takich jak koncerty, wystawy czy wykłady. Represyjne podejście władz do squatów prowadziło do prób ich likwidacji, która wywoływała opór ich mieszkańców i sympatyków. Z czasem jednak wzrastała akceptacja dla nich jako elementu przestrzeni miejskiej. Imponująco prezentuje się zestawienie tego typu placówek w całej Europie. W Polsce wyróżnione w rozprawie zostały w szczególności poznański Rozbrat, gdańska Rzeźnia, wrocławski Rejon i kilka innych.

Aktywność przejawiająca się w czynnych akcjach ruchu anarchistycznego była elementem umacniającym eksponowanie głównych problemów społecznych z jego perspektywy. Rolę taką pełniły również publikacje – początkowo o ograniczonym zasięgu i nakładzie, z czasem rosnącym, by w dobie Internetu móc docierać do szerszych kręgów odbiorców. Przekaz elektroniczny skutecznie zmarginalizował drukowaną prasę, stając się podstawową formą obiegu informacji i platformą krzewienia ideologii ruchu anarchistycznego.

Szczególną uwagę przyciągają rozważania odnoszące się do problemów, przed jakimi stoi współczesny ruch anarchistyczny. Z badań Pawła Malendowicza wynika, że jednym z wiodących jest niska liczebność, szczególnie zaś słaba siła przyciągania wśród osób urodzonych po zimnej wojnie. Uzasadnione jest w tym momencie pytanie, czy wartości materialne i konsumpcjonizm będą petryfi – kować taki stan rzeczy, czy może jednak przesyt tymi wszechobecnymi wzorcami stanie się bodźcem do ucieczki od nich i wyboru alternatywnych postaw życiowych?

Wśród istotniejszych problemów współczesnego anarchizmu – w interpretacji autora – pojawia się także kwestia zdefiniowania własnej tożsamości w ruchu antyglobalizacyjnym, w którym na pierwszy plan wysunęła się krytyka korporacji transnarodowych i neoliberalnych recept uzdrowienia gospodarki. Prowadziło to do zepchnięcia w cień tradycyjnego postulatu anarchizmu, czyli bezwzględnej afirmacji wolności. Podobnie odseparowanie „czystego” anarchizmu od typowego młodzieńczego buntu wydaje się kolejnym dylematem. Jest nim również znaczna atomizacja ruchu, mimo wcześniej wspomnianych tendencji integracyjnych czy gestów solidarnościowych, czy też np. uleganie obecnej współcześnie tendencji do swoistej tabloidyżacji przekazu. Paweł Malendowicz zwraca również uwagę na deficyt liderów we współczesnym europejskim ruchu anarchistycznym młodszej generacji, ergo wybijających się postaci, które mogłyby wziąć na siebie rolę ideologicznych interpretatorów anarchizmu, a tym samym nieco go „spersonifikować”, na wzór XIX-wiecznych prekursorów ruchu – Proudhona, Bakunina czy Kropotkina.

Nawiązanie do powyższych myślicieli stanowi punkt wyjścia trzeciego rozdziału (Anarchizm jako myśl epigonów i twórców nowych koncepcji społeczno-politycznych). Jego zasadniczą treścią jest obszerna analiza najważniejszych nurtów anarchizmu. I tak anarchokomunizm zmierza do bepaństwowego stanu stosunków społecznych opartych na demokracji bezpośredniej i kontroli pracowniczej. Alternatywizm z kolei zasadza się na kreowaniu pluralizmu społecznego i budowie wolnościowych wspólnot, jednak w obrębie państwa. Anarchizm insurekcyjny (insurekcyjizm) kładzie szczególny akcent na metodę – tj. przemoc, spontaniczność i niechęć do form instytucjonalnych, platformizm zaś na teoretyczną unifikację ruchu i zjednoczenie jego wysiłków. Synteza postulatów wolności i ekonomicznej emancypacji klasy robotniczej to z kolei oś przewodnia anarchosyndykalizmu. Wyraźne piętno na ruchu odcisnęły także ekologiczne, feministyczne, rozmaite narodowe czy nawet regionalne jego nurty. Wartościowym uzupełnieniem rozdziału są refleksje wokół duchowego wymiaru anarchizmu czy jego przełożenie na zjawisko kontestacji młodzieżowej, wyrażającej się m.in. w tekstach utworów muzycznych.

W ostatnim rozdziale (Krytyka globalizacji w świetle anarchistycznej idei wolności) autor powraca do pierwotnej idei, stanowiącej w zasadzie kamień węgielny anarchizmu, tj. postulatu wolności. Zostaje on omówiony na tle krytyki anarchizmu m.in. wobec współczesnej demokracji parlamentarnej, oznaczającej scedowanie na przedstawiciela swojej woli, ergo ograniczenie wolności. Zaprzeczeniem ideału demokracji w interpretacji anarchizmu jest także system instytucjonalny Unii Europejskiej. Ostrze dzisiejszego anarchizmu wymierzone jest również w militarizm, współczesny kapitalizm prowadzący do głębokich nierówności społecznych, kulturową uniformizację, zinstytucjonalizowaną religię czy systemy edukacyjne.

O ogromie pracy włożonej w przygotowanie rozprawy świadczy obszerna bibliografia, zawierająca liczne źródła, pamiętniki, odwołania do korespondencji, wywiadów, zbiorów publikacji, prasy, książek i broszur nieperiodycznych, druków ulotnych, stron internetowych, opracowań itd. Ze względu na specyfikę środowisk anarchistycznych siłą rzeczy ich opis bibliograficzny często odbiega od tradycyjnego (częstym zjawiskiem jest brak roku czy miejsca wydania). Dodatkową wartością publikacji Pawła Malendowicza jest fakt, że swoich badań nie ograniczył do czysto akademickiego wymiaru, lecz dotarł także do wielu uczestników ruchu anarchistycznego, przeprowadzając bezpośrednie rozmowy, dzięki czemu mógł zrzucić okowy teoretycznego dystansu do obiektu badań. Wypada zrekapitulować, że postawione przez autora na wstępie liczne pytania badawcze znalazły swą odpowiedź w tej obszernej rozprawie, wnoszącej kapitalny wkład w eksplorację anarchizmu i porządkującej wiedzę na jego temat w dobie globalizacji.

Anarcho-Biblioteka
Dobry pieróg to wywrotowy pieróg

Michał Kosman
"Ruch anarchistyczny w Europie wobec przemian globalizacyjnych przełomu XX i XXI
wieku" - Recenzja

[https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/4187/
Ruch%20anarchistyczny%20w%20Europie%20wobec%20przemian%20globalizacyjnych%20przelomu%20](https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/4187/Ruch%20anarchistyczny%20w%20Europie%20wobec%20przemian%20globalizacyjnych%20przelomu%20)
Tekst ukazał się w piśmie "Świat Idei i Polityki"

pl.anarchistlibraries.net